

**Clyde Chitty (2004). *Education Policy in Britain*. London: Palgrave Macmillan, ss. 231**

Szkolnictwo brytyjskie było zawsze interesujące dla badaczy edukacji, polityków oświaty oraz pedagogów praktyków w Polsce. Odzwiercadlało ono bowiem dwie z pozoru wykluczające się tendencje: z jednej strony – wielkie przywiązanie do tradycji, poszanowanie przeszłych doświadczeń, ogromną dbałość o zachowanie ciągłości pedagogicznego myślenia (przez obcokrajowców niekiedy postrzegane jako staroświeckość, zachowawczość lub nawet ekscentryczność); z drugiej strony – kreowanie nowych idei i koncepcji, rozwijanie oryginalnych rozwiązań, otwartość, odwagę i konsekwencję we wprowadzaniu edukacyjnych zmian, umiejętne budowanie różnorodnych płaszczyzn dialogu badaczy i analityków z politykami i praktykami. Dodatkowym atutem brytyjskiego systemu szkolnego były i są wysokie rezultaty uczniów w międzynarodowych badaniach osiągnięć w matematyce, czytaniu, pisaniu itp. To wszystko wzbudza pewien rodzaj respektu, ale i ciekawości.

Wielu obserwatorów rozwoju edukacji w Wielkiej Brytanii stawia sobie pytanie – w jaki sposób udawało się i udaje się Brytyjczykom pokonywać różnorodne trudności i rozwiązywać rozmaite problemy, kreować nowy kształt praktyk w tej dziedzinie, jednocześnie nie niszcząc tego, co rozwinięto w przeszłości. Clyde Chitty<sup>1</sup>, autor książki pt. *Polityka edukacyjna w Wielkiej Brytanii (Education Policy in Britain)*, London: Palgrave Macmillan, 2004), stawia tezę o kapitalnym znaczeniu polityki dla rozwoju brytyjskiej edukacji.

Dlaczego pragnę tę książkę zarekomendować polskim pedagogom? Z kilku ważnych powodów. Po pierwsze, Clyde Chitty prezentuje czytelnikowi pracę historyczną, ale czyni to nieco inaczej niż zwykli robić to historycy. Historia, chronologia zdarzeń ukazywana jest w niej w perspektywie politycznej. Po drugie, autor uwzględnił w prowadzonej analizie wszystkie strony politycznej walki o kształt brytyjskiej edukacji. Po trzecie, szkolnictwo traktowane jest jako całość, a nie – jak zdarza się to w wielu pracach – zredukowane do studium Anglii i Walii lub wyłącznie do Szkocji czy Irlandii. Po czwarte, książka ta ukazuje polityczne podstawy rozwijania wszystkich poziomów edukacji. I wreszcie – po piąte, tekst czyta się jak powieść, przerzucając kolejną stronę w poszukiwaniu ciągu dalszego politycznych „perypetii” brytyjskiego systemu edukacji. Swoisty rytm nadają lekturze – pierwszego, drugiego, trzeciego i czwartego rozdziału – kolejne cezury czasowe

---

<sup>1</sup> Clyde Chitty jest profesorem w Zakładzie Studiów Edukacyjnych w Goldsmiths College na Uniwersytecie Londyńskim. Jego zainteresowania badawcze umieścić można w polu historii i polityki edukacji, a skupiają się one na kwestiach rozwoju polityki oświatowej, problematyce wdrażania programów nauczania szkół średnich rozszerzonych w Wielkiej Brytanii oraz szerzej – reformowaniu szkolnictwa średniego. C. Chitty opublikował szereg tekstów naukowych, a wśród nich m.in.: *Understanding Schools and Schooling. A study of secondary education in England* (2002); wspólnie z B. Simon, *Promoting Comprehensive Education in the 21st Century. A book of essays promoting the cause of comprehensive schooling* (2001); wspólnie z S. Butterfield, *In Search of Key Stage Four. A study of the breadth and balance of the Key Stage Four Curriculum* (1997-1998); wspólnie z C. Benn, *Thirty Years On. A study of secondary education in England* (1996-1997); *Towards a New Educational System* (1989).

wyznaczone przez autora w toku upływu ostatnich pięćdziesięciu lat historii szkolnictwa w Wielkiej Brytanii. Ciągłość i logika kolejnych rozdziałów podporządkowana jest wybranym problemom: ewolucji procesu tworzenia brytyjskiej polityki edukacyjnej oraz wpływu założeń politycznych na kształt programu nauczania.

Praca Clyde'a Chitty'ego pt. *Polityka edukacyjna w Wielkiej Brytanii* składa się z wprowadzenia, dziewięciu rozdziałów oraz rozdziału – zakończenia.

We wprowadzeniu do książki autor podkreśla znaczenie podejścia historycznego, ostrzegając przed utożsamianiem historii wyłącznie z analizą kolejnych dowodów na zaistnienie zdarzeń lub prostym prezentowaniem następowania po sobie kolejnych faktów. Chitty stwierdza, że prowadzenie polityki w dziedzinie edukacji zachodzi zawsze pod wpływem tego, co miało miejsce w poprzedzających dekadach oraz argumentuje konieczność umieszczenia historycznych interpretacji wewnątrz spójnego wyjaśnienia, akcentującego kluczowe kierunki zmiany społecznej i politycznej.

Rozdział pierwszy recenzowanej publikacji zatytułowany został *Dlaczego edukacja jest ważna (Why Education Matters)*. Autor stwierdza w tej części książki, iż przedstawiciele wszystkich znaczących partii politycznych w Wielkiej Brytanii odwołują się do potrzeby podwyższenia i osiągania standardów edukacyjnych, zwłaszcza w publicznych szkołach podstawowych i średnich. Jednak nie ma zgody co do tego, co w praktyce to oznacza oraz w jaki sposób można to osiągnąć. Ponadto, Chitty zwraca uwagę na to, że wielu ministrów (reprezentujących różne strony sceny politycznej) oraz ich urzędnicy przejawiają tendencję do definiowania celów szkolnictwa jako dążenia do indywidualnego osiągnięcia określonego poziomu rozwojowego lub pozyskania umiejętności i kwalifikacji przydatnych w procesie pomnażania ekonomicznego dobrostanu społeczeństwa. Autor powołuje się tu na wiele znanych powszechnie dokumentów, takich jak: publikacji rządowej *White Paper „Better Schools”* z 1985 roku czy *Equipping Young People for Working Life* z 1996 roku, autorstwa konserwatywnej sekretarza stanu ds. edukacji i zatrudnienia, Gilian Shepard. W dokumentach tych pomijany jest niezwykle istotny, społeczny wymiar edukacji oraz to, co zawarte jest w debacie na temat kształtu bycia aktywnym, świadomym obywatelem w społeczeństwie demokratycznym. W zakończeniu rozdziału pierwszego Clyde Chitty odwołuje się do społecznego rekonstrukcjonizmu jako niezbędnej i najważniejszej podstawy dla rozwijania współczesnej polityki edukacyjnej.

W kolejnych trzech rozdziałach książki przedstawione zostały chronologicznie fazy rozwoju brytyjskiej polityki edukacyjnej, począwszy od roku 1944 do czasów współczesnych.

W rozdziale drugim pt. *Wzrost i spadek powojennego konsensusu (The Rise and Fall of the Post-War Consensus)* scharakteryzowana została polityka trzech pierwszych powojennych dekad. Zwycięskie dla Partii Pracy wybory parlamentarne 1945 roku (paradoksalnie – zaskakujące dla konserwatystów, którym przewodził podziwiany przez Brytyjczyków Winston Churchill) pozwoliły na utworzenie pierwszego w historii, całkowicie laburzystowskiego rządu (czyli bez koalicji z liberałami), na czele którego stanął Clement Attlee. Pierwszy powojenny premier zaproponował nowe, unikalne podejście zarówno w dziedzinie polityki gospodarczej, jak i społecznej. Zdaniem Clyde'a Chitty'ego, wyłonione zostały wówczas trzy zasadnicze cele polityki społecznej (choć nie zawsze wprost wypowiedane): zapewnienie całkowitego zatrudnienia dorosłym obywatelom; koegzystencja sektora publicznego i prywatnego w ekonomii; dążenie do zrealizowania założeń państwa socjalnego. Na płaszczyźnie polityki oświatowej oznaczało to wskazanie następujących kierunków rozwoju:

zwiększenie dostępu do edukacji wszystkim obywatelom; zapewnienie koegzystencji szkół prywatnych i państwowych, wyłonienie szkoły średniej rozszerzonej, pozbawionej selekcji; rozwinięcie narodowego systemu edukacji administrowanego lokalnie. Należy w tym miejscu dodać, iż podstawą politycznej wizji Clementa Attlee'a była ustawa oświatowa z 1944 roku (*1944 Education Act*), przygotowana i opublikowana przez administrację Winstona Churchilla.

Kolejne powojenne rządy (trzy konserwatywne i dwa laburzystowskie) kontynuowały – z niewielkimi zmianami – wyznaczony przez Attlee'a kierunek. Umiarkowany kurs polityczny możliwy był dzięki zmianom zachodzącym w rywalizujących ugrupowaniach politycznych aż do lat siedemdziesiątych, a polityka ta określona została mianem polityki konsensusu lub „butskellizmu”<sup>2</sup>.

Chitty zwraca w tym miejscu uwagę, iż jednym z namacalnych rezultatów polityki konsensusu była stabilizacja prawna. W okresie tym wydano bowiem jedynie trzy ustawy regulujące brytyjskie szkolnictwo – *1944 Education Act*, *1971 Education (Milk) Act* oraz *1976 Education Act*. Dla porównania, w latach 1979-2000 opublikowano aż 30 takich aktów prawnych.

Jak stwierdza dalej Chitty, wraz z upływem kolejnych dziesięcioleci okazało się, iż nie jest możliwe pełne osiągnięcie założonych przez Attlee'a celów. Optymizm towarzyszący politykom edukacji w latach pięćdziesiątych i sześćdziesiątych oraz konsensus wokół batalii o nowy kształt szkolnictwa jednoznacznie zakwestionowano w latach siedemdziesiątych, kiedy to dobra koniunktura rozwojowa w gospodarce i ekonomii brytyjskiej została przerwana przez narastającą recesję i inflację.

Istotnym elementem politycznej gry przełomu lat siedemdziesiątych i osiemdziesiątych okazała się działalność Partii Konserwatywnej, której przewodziła od 1975 roku Margaret Thatcher. Wotum nieufności wyrażone wobec laburzystowskiego premiera Jamesa Callaghana w 1979 oraz jego odejście zapoczątkowało nieprzerwany 18-letni okres (1979-1997) rządów brytyjskiej Nowej Prawicy. Tej fazie rozwoju polityki edukacyjnej w Wielkiej Brytanii poświęcony został rozdział trzeci książki Clyde'a Chitty'ego zatytułowany *Od Callaghana do Majora, 1976-1997*.

Konserwatywny etap rozwoju brytyjskiej polityki oświatowej lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych – zwłaszcza przygotowanie i wprowadzenie reformy w Anglii i Walii z roku 1988 – został przybliżony polskiemu czytelnikowi przez profesor Eugenię Potulicką (1993, 1996). Chitty wyznacza tę fazę, opierając się na dwóch ważnych wydarzeniach politycznych: przemówieniu laburzystowskiego premiera Jamesa Callaghana w prywatnym Kolegium Ruskina w Oksfordzie w 1976 roku oraz wystąpieniu Johna Majora, opuszczającego urząd premiera w 1997 roku. Oba wystąpienia okazały się przełomowe dla rozwoju polityki i praktyki oświatowej w Wielkiej Brytanii. Callaghan wyznaczył sześć priorytetowych kierunków zmiany: wprowadzenie narodowego, centralnego programu nauczania; rozwinięcie monitorowania zasobów w oświacie prowadzące do osiągnięcia standardów edukacyjnych; przywrócenie znaczenia nadzoru pedagogicznego w monitorowaniu osiągnięć standardów; zbudowanie relacji pomiędzy edukacją a przemysłem; opracowanie

<sup>2</sup> Określenie to zostało sformułowane przez dziennikarzy tygodnika „The Economist” dzięki połączeniu nazwisk polityków pochodzących z rywalizujących partii – konserwatysty Raba Butlera (kanclerza w rządzie Winstona Churchilla) i laburzysty Hugh'a Gaitskella (kanclerza w rządzie Clementa Attlee'a).

struktury zewnętrznych, krajowych egzaminów; wyznaczenie celów i metod szkolenia pozwalających na lepsze przygotowanie zawodowe. Niektóre z tych założeń były następnie – zdaniem Chitty’ego – rozwijane i kontynuowane przez gabinet Margaret Thatcher. Jak stwierdza dalej C. Chitty, zasadniczymi kierunkami polityki oświatowej Nowej Prawicy było uczynienie hierarchicznego systemu szkolnego (zwłaszcza szkolnictwa średniego) przedmiotem oddziaływania sił wolnego rynku oraz ścisłej kontroli rządu centralnego.

Ostatecznie, spuściznę rządów Margaret Thatcher przejmują John Major. Filozofię rozwijaną przez kolejnego brytyjskiego premiera, leżącą u podstaw jego wizji politycznej, określa Chitty jako „interesującą mieszankę wkładu w promowanie tatcherowskiego prywatyzowania i bardziej konserwatywnej wiary w oczywiste wartości społeczeństwa merytokratycznego”. Za jeden z ważniejszych skutków wprowadzania w życie polityki Nowej Prawicy (po 18 latach rządzenia) uważa Chitty wypromowanie selekcji poprzez specjalizację kształcenia w ramach określonych typów szkół (Chitty, 2004, s. 55).

Rozdział czwarty pt. *Edukacja i doktryna polityczna „New Labour”* (*Education and New Labour*) poświęcony został propozycjom politycznym dwóch administracji rządowych Tony’ego Blaira. Wyborcze zwycięstwo Partii Pracy w maju 1997 roku zapowiadało początkowo możliwość wprowadzenia radykalnych zmian w szkolnictwie brytyjskim. Lecz jak stwierdza Clyde Chitty, polityka laburzystów wydaje się ujawniać raczej kontynuację – mimo uczynienia polityki edukacyjnej jednym z kluczowych priorytetów rządu – a w mniejszym stopniu wprowadzanie nowych idei.

Dwie kolejne administracje rządu Blaira opublikowały dwa istotne dokumenty: pierwszy w 1997, zatytułowany *White Paper: Excellence in Schools* (koncentrujący się na założeniu, iż każde brytyjskie dziecko posiada niezbywalne prawo do osiągnięcia standardów kształcenia szkół początkowych) oraz drugi, w 2001 roku – *White Paper: Schools Achieving Success* (zapowiadający konieczność podniesienia standardów kształcenia w sektorze szkolnictwa średniego oraz modernizacji procedur sprawdzania poziomu osiągnięć). Zdaniem Chitty’ego, wspólne dla obu dokumentów było silne akcentowanie znaczenia standardów kształcenia (a nie struktury szkolnictwa, co miało może większe znaczenie dla wcześniejszych administracji konserwatywnych rządów) oraz zwiększenia odpowiedzialności nauczycieli za osiągnięcia ich uczniów. Kwestia specjalizacji szkół średnich, selekcji i różnicowania uczniów, kreowania relacji rynkowych w edukacji (w tym zwłaszcza wyboru szkoły oraz jakości) ma zatem swoją kontynuację.

Znakomita część rozdziału czwartego skupiona jest na analizie *White Paper: Excellence in Schools* oraz *White Paper: Schools Achieving Success*, wraz z detalicznym ukazaniem procesu opracowywania obu dokumentów w oparciu o liczne konsultacje polityczne i merytoryczne.

Rozdział piąty publikacji Clyde’a Chitty’ego zatytułowany został *Zmieniające się światy polityki edukacyjnej* (*The changing worlds of educational policy*). Od tej części książki autor „porzuca” chronologię i analizuje tytułowe zagadnienie problemowo. Pierwsza postawiona w tym miejscu kwestia to fenomen tworzenia brytyjskiej polityki edukacyjnej. Interesujące jest ukazanie i przeanalizowanie ewolucji tego procesu od lat czterdziestych do lat osiemdziesiątych XX wieku. Początkowo kreowanie kierunków rozwoju brytyjskiej edukacji było procesem tworzoną przez rząd przy entuzjastycznej akceptacji społeczeństwa. Premier (w latach 1940-45 był to Winston Churchill) i jego gabinet podjął zadanie opracowania planu powojennej rekonstrukcji. Jak podkreśla Chitty, entuzjazm społeczny wiązał się z propagowaniem takich idei, jak: „równy

„dostęp do nauki” oraz „edukacja średnia dla wszystkich”. Następnie, po zakończeniu II wojny światowej, wdrożenie założeń reformatorskich z 1944 roku pozwoliło na wyłonienie trójstronnego, partnerskiego modelu kreowania polityki edukacyjnej. Stronami były tu: rząd centralny, lokalna administracja szkół (a niekiedy również zarządy poszczególnych szkół) oraz środowiska akademickie wraz ze związkami zawodowymi nauczycieli. Z kolei w latach 1951-1964, w czasach sprawowania władzy przez konserwatystów (premierzy: Winston Churchill i Harold Macmillan) następowało powolne centralizowanie zadania tworzenia polityki edukacyjnej. Przeprowadzona przez Chitty’ego analiza procesu tworzenia polityki edukacyjnej ukazała szczególnie narastające w latach 1965-1988 napięcia pomiędzy różnymi ośrodkami władzy centralnej: biurokracją skupioną w rządowym Departamencie Edukacji i Nauki, Urzędem Inspekcji Pedagogicznej oraz Wydziałem Politycznym Downing Street (wraz z doradcami). Model takiego dochodzenia do różnego rodzaju rozwiązań politycznych został zaproponowany w 1983 roku przez Profesora Denisa Lawtona (ówczesnego Dyrektora Instytutu Edukacji Uniwersytetu Londyńskiego). Rozwiązanie to jest praktykowane w Wielkiej Brytanii nadal. Jego słabą stroną jest, zdaniem Chitty’ego, konieczność zatrudniania przez Wydział Polityczny Downing Street dużej liczby doradców (ponieważ agenda ta w przeciwieństwie do dwóch pozostałych – Departamentu Edukacji i Nauki oraz Urzędu Inspekcji Pedagogicznej – jest niemerytoryczna). W czasach sprawowania rządów przez konserwatystów (lata osiemdziesiąte i dziewięćdziesiąte) liczne ekspertyzy wymagały zatrudnienia 60 ekspertów. Podczas sprawowania władzy przez Tony’ego Blaira (do momentu publikacji recenzowanej książki, czyli do roku 2004) skorzystano z opinii 81 doradców, co pochłonęło 4,4 miliona funtów z budżetu państwa.

Jak wspomniano wcześniej, rozdziały 6-9 książki Clyde’a Chitty’ego prezentują politykę edukacyjną w Wielkiej Brytanii problemowo. Kluczową kwestią rozdziału szóstego pt. *Rozwój programu nauczania 5-14* (*The Evolving Curriculum from 5 to 14*) jest rozwijanie programu nauczania dla szkolnictwa obowiązkowego. Autor sięga do wczesnych podstaw tego procesu w latach dwudziestych XX wieku, a następnie analizuje i opisuje politykę, leżącą u podstaw kolejnych form programowych. Interesujące wydaje się to, iż w starannie konstruowanej charakterystyce Chitty nie pomija propozycji programów nauczania, które nigdy nie zostały wdrożone w ich oryginalnej formie. Tło dla prowadzonej analizy stanowi kontekst kontroli programu, który ulegał ewolucji: od odpowiedzialności nauczycielskiej (do lat siedemdziesiątych), poprzez budowanie odpowiedzialnego partnerstwa różnych podmiotów (nauczycieli, rodziców, lokalnej administracji oświatowej, rządu – w latach siedemdziesiątych i na początku lat osiemdziesiątych), do centralizacji kontroli i krajowego testowania (od lat dziewięćdziesiątych).

W rozdziale siódmym pt. *Kontynuacja programu nauczania na poziomie 14-19 – Zagadnienia polityki kształcenia i szkoleń* (*The 14-19 Continuum: Issues and Policies for Education and Training*) Clyde Chitty prowadzi dyskusję opracowań rządowych, podejmujących problem programu kształcenia w szkolnictwie średnim (ogólnokształcącym i zawodowym) i opublikowanych w latach 1972-2003. Najwięcej uwagi poświęca autor analizie dokumentu przygotowanego w 2002 roku przez administrację Tony’ego Blaira pt. *Green Paper. 14-19: Extending Opportunities, Raising Standards*. Bardzo interesującym fragmentem rozdziału siódmego jest zrelacjonowanie przez autora brytyjskiej debaty, jaka wyłoniła się w ostatnim pięcioleciu wokół statusu kwalifikacji zawodowych, egzaminowania i świadectw pozyskiwanych na poziomie średnim

kształcenia. W konkluzji autor stwierdza dość jednoznacznie (i nieco pesymistycznie): „staje się jasne, że 14. rok życia jest wiekiem, w którym wszyscy młodzi ludzie [w Wielkiej Brytanii – dop. M. Cyłkowska-Nowak] muszą podjąć decyzję determinującą ich przyszłą edukację oraz zakreślającą perspektywę ich przyszłej kariery” (Chitty, 2004, s. 155).

Polityczne konteksty prowizji edukacji przedszkolnej, kształcenia wyższego oraz całożyciowego uczenia się ukazane zostały w rozdziale ósmym pt. *Prowizja przedszkolna, edukacja wyższa i kształcenie ustawiczne (Pre-school provision, higher education and lifelong learning)* recenzowanej książki. Autor traktuje je jako oddzielne problemy brytyjskiej polityki edukacyjnej.

Analizując problem prowizji przedszkolnej, Chitty zwraca uwagę na długą historię instytucji wczesnego wychowania i opieki nad dziećmi w tym kraju – pierwsza tego typu placówka powstała z inicjatywy Roberta Owena w miasteczku New Lanark w Szkocji w 1816 roku. Lecz mimo blisko dwustu lat rozmaitych doświadczeń, Chitty uważa sferę edukacji przedszkolnej za zaniedbywaną i często niedostrzeganą przez polityków. Nie chodzi tu bynajmniej o kwestie braku programu dla tego typu instytucji (który został opublikowany w roku 2000 i nosi tytuł *Curriculum Guidance for the Foundation Stage*). Autor wylania tu dwa istotne problemy: pierwszy – to nierówny dostęp do przedszkoli w różnych częściach Wielkiej Brytanii; drugi – to wdrożenie nowego, przyjaznego dla dzieci programu z 2000 roku wyłącznie na obszarze Anglii, a opóźnienie zaadaptowania tego dokumentu w Walii i Szkocji. Zdaniem Chitty’ego odpowiedzialnymi za ten stan rzeczy są politycy Nowej Prawicy, którzy na różnych etapach rozwoju brytyjskiej edukacji przedszkolnej hamowali jej upowszechnianie.

Część rozdziału ósmego, podejmująca problematykę polityki rozwijanej wokół szkolnictwa wyższego, stanowi analizę rządowych dokumentów – od Raportu Robbinsa opublikowanego w 1963 roku do *White Paper. The Future of Higher Education* ze stycznia 2003 roku. Chitty prezentuje radykalną zmianę myślenia polityków o tym poziomie edukacji. Początkowo szkoły wyższe posiadały charakter elitarny (wskaźnik skolaryzacji w 1950 roku osiągnął wartość 3%). Następnie dzięki kolejnym decyzjom politycznym studiowanie uległo umasowieniu (obecnie wskaźnik skolaryzacji wynosi około 50%). Współcześnie brytyjscy politycy muszą zmierzyć się z takimi problemami, jak: utrzymujący się brak dostępu do szkolnictwa wyższego dla części młodych ludzi, wynikający z braku możliwości ponoszenia kosztów opłat za studia; problem inflacji dyplomów akademickich; oraz do pewnego stopnia – „przeedukowania” społeczeństwa, co stwarza szereg problemów na rynku pracy. Możliwość – przynajmniej częściowego – rozwiązania tych kwestii – upatruje się w Wielkiej Brytanii w politycznym i ekonomicznym wspieraniu całożyciowego uczenia się. Chitty podaje w tym miejscu imponującą kwotę 663 milionów funtów wydanych przez brytyjskie rządy w latach 1998-2002 na doksztalcenie i doskonalenie zawodowe dorosłych obywateli tego kraju.

W rozdziale dziewiątym pt. *Zagadnienia zróżnicowania społecznego, równości i obywatelstwa (Issues of Diversity, Equality and Citizenship)* Clyde Chitty prezentuje założenia obowiązującego w Wielkiej Brytanii programu nauczania jako „programu włączającego” (*inclusive curriculum*) wszystkich uczniów. Jednak stwierdzenia końcowe autora są już mniej optymistyczne – mimo deklaracji politycznych w szkolnictwie brytyjskim nadal obecne są (choć mniej nasilone niż w dekadach powojennych) znane od dawna nierówności i dyskryminacja.

Ostatni rozdział książki Chitty'ego to próba usytuowania osiągnięć brytyjskiego systemu edukacyjnego w perspektywie porównawczej oraz jednoznacznego wskazania politycznej kontynuacji i zmiany w Wielkiej Brytanii.

Książkę Clyde'a Chitty'ego uznać możemy za udaną próbę zarówno zaprezentowania historii edukacji brytyjskiej w perspektywie politycznej, jak i – polityki edukacji w perspektywie historycznej. Autor wykazał się ogromnym znanstwem tych obu subdyscyplin pedagogiki oraz faktów historycznych, które przedstawia czytelnikowi. Nie można nie odczuć pasji, z jaką odśladania kolejne etapy rozwoju polityki edukacyjnej w Wielkiej Brytanii i rozliczne problemy wprowadzenia rozwiązań politycznych w życie. Lektura kolejnych stron *Education Policy in Britain* rozbudza również oczekiwania czytelnicze na ciąg dalszy „opowiedzianej historii”.

### **Bibliografia**

- Chitty C. (2004). *Education Policy in Britain*. London: Palgrave – Macmillan.
- Potulicka E. (1993). *Nowa Prawica a edukacja*. Cz. I. *Geneza reformy edukacji w Anglii i Walii z roku 1988*. Poznań – Toruń: Wydawnictwo „Edytor”.
- Potulicka E. (1996). *Nowa Prawica a edukacja*. Cz. II. *Reforma edukacji według modelu demokracji rynkowej oraz perspektywy demokracji liberalno-etycznej i socjaldemokratycznej*. Poznań – Toruń: Wydawnictwo „Edytor”.

Mirosława Cyłkowska-Nowak